

Abstrakt

Na základě rozboru a analýz jednotlivých témat bylo možné posoudit všechny výzkumné otázky. Ukazuje se, že na všech úrovních vzdělávání je možné profitovat ze zjišťování přidané hodnoty, přičemž výsledky zjišťování přidané hodnoty ve vzdělávání se již využívají nejen na poli výzkumu, ale stávají se součástí evaluačních systémů. Při posilujícím trendu utváření politiky a rozhodování s podporou poznatkové základny sehrává zjišťování přidané hodnoty důležitou roli v mnohdy jiném, zpřesněném pohledu na výsledky dosahované školami. Lepší posouzení příspěvku jednotlivé školy k učení žáků a studentů je významným prvkem při vytváření stimulačního prostředí pro funkci vzdělávacích institucí na všech úrovních vzdělávání.

Vzhledem k rozsáhlosti výsledků vzdělávání bude vhodné dále rozpracovávat širší koncept zjišťování přidané hodnoty, který bude nejen posuzovat nárůst znalostí a dovedností na základě testového měření výsledků vzdělávání, ale rovněž do hodnocení účinků školy zahrne i jiné oblasti. Samostatně se zatím posuzuje například úspěšnost a uplatnění absolventů škol na trhu práce, přičemž některá šetření jsou vztahována ke školnímu prostředí a k jeho hodnocení. Propojení uplatnění na trhu práce s měřením výsledků vzdělávání by přispělo k lepšímu poznání účinku školního vzdělávání a také k posouzení příspěvku jednotlivých institucí.

Dosud se zjišťování přidané hodnoty zaměřuje jen na využití výsledků měření kognitivních znalostí a dovedností, avšak účinky školního vzdělávání se projevují také v oblasti nekognitivní. Škola svým působením má prokázaný vliv na utváření osobnostních charakteristik žáků a studentů. A jelikož se ukazuje, že existuje vazba mezi účinky školy v kognitivních a nekognitivních oblastech, měl by se výzkum více zaměřit na poznání těchto souvislostí a podpořit takové utváření prostředí pro školní vzdělávání, které by neznevýhodňovalo určité skupiny žáků a studentů. Zjišťování přidané hodnoty by tak mělo zahrnovat nejen posuzování nárůstu dovedností v kognitivních oblastech, ale i v oblastech nekognitivních a v celém spektru rozvoje osobnosti. Důvody je pro to možné vidět také v Evropském kvalifikačním rámci, který obsahuje širší pojetí dovedností a kompetencí než pouhé znalosti a skládá se ze tří hlavních elementů, jimiž jsou znalosti, dovednosti a kompetence, které nemají pouze kognitivní povahu.

Ne všechny oblasti evaluačního systému a prvků vzdělávacího systému musí být dotčeny zjišťováním přidané hodnoty stejně. I přes rozsáhlost datových souborů se vzhledem ke komplexnosti působení školy nedá zatím s určitostí posoudit příspěvek jednotlivých učitelů k učení žáků. Pokud se však využije, především na úrovni školy, dalších informací o působení učitelů, je možné s využitím výsledků přidané hodnoty získat podpůrné informace využitelné například při plánování dalšího rozvoje učitelů a jejich dalšího vzdělávání. Pro samotné učitele mohou být takové výsledky zajímavé pro případnou úpravu vlastních metod výuky, pokud se v nárůstu výsledků žáků objeví některé nedostatky systematicky a opakovaně. I tato oblast však může být dále obohacena při rozšíření zjišťování přidané hodnoty o oblasti nekognitivních dovedností nebo osobnostního rozvoje žáků a studentů, což může být zajímavé pro společnou systematickou práci celého učitelského týmu.

Ukazuje se, že nejen jednodušší modely, ale také data s výsledky vzdělávání získaná jen za jednotlivé školy mohou být využitelné pro zjišťování přidané hodnoty. Jednodušší modely nejsou zatíženy komplexností a složitými vztahy doplňujících charakteristik a jsou rovněž datově méně náročné, což platí i v případě, že využijeme pouze údaje o výsledcích vzdělávání na úrovni škol. Na druhé straně tyto jednodušší modely vykazují menší míru stability výsledků, kterou tak není možné kompenzovat dalšími proměnnými. Je tak potřebné zjišťovat přidanou hodnotu pro jednotlivou instituci za více let, aby se potvrdilo její postavení vůči ostatním školám. To platí, ať se jedná o modely jednodušší nebo složitější. Ze zkušenosti získané ve vzdělávacích systémech, které zjišťování přidané hodnoty využívají jako součást svých evaluačních systémů, plyne, že se požaduje, aby se výsledky školy potvrdily ve třech po sobě jdoucích letech, aby bylo možné spolehlivě říci, jak na tom škola je. Zároveň jsou o školách shromažďovány další informace, a tak nedochází k rozhodování či postihu škol na základě jediného údaje či indikátoru. V současné době v naprosté většině případů navíc nejde o záměr školy postihovat, ale podporovat jejich zlepšování. Postih nastává tehdy, když je zřejmé, že zlepšení není možné.

Zjišťování přidané hodnoty by bylo vhodné rozvíjet i v podmínkách českého vzdělávacího systému, zvláště s ohledem na blížící se zavedení státních maturit. Potvrzuje se totiž, že výsledky jednoho měření nejsou dostatečné pro posouzení kvality vzdělávací instituce a že srovnání škol na základě jednoho měření může být velice zkreslující, pokud se neuváží, s jakými žáky či studenty škola pracuje a jaká byla jejich výchozí připravenost, což je v našem středním školství zcela zásadní charakteristika vzhledem k rozdělení studentů do různých typů středních škol.

Pokud bude mít státní maturita odpovídající úroveň, mohou být její výsledky využitelné v oblasti terciárního vzdělávání. A to nejen pro proces přijímání, ale také pro hodnocení výstupů. Výsledky státní maturity by tak mohly sloužit jako vstupní měření pro zjišťování přidané hodnoty terciárních institucí. Podle zkušeností amerického měření CLA je možné takové zjišťování přidané hodnoty provádět pro dvě úrovně absolventů, pro bakaláře a pro magistry (což by navíc umožňovalo měřit i přidanou hodnotu mezi bakaláři a magistry). Příklady způsobů měření vybraného spektra dovedností u absolventů terciárních institucí v zahraničí existují a nové poznatky budou výsledkem projektu AHELO, který začíná realizovat v dimenzi mezinárodního srovnání OECD.

Uplatnění výsledků zjišťování přidané hodnoty má tedy mnohostranné využití. Jako jednu z nejdůležitějších oblastí vedle vlastního stanovování míry příspěvku školy k učení a vedle možnosti spravedlivějšího srovnání výsledků jednotlivých škol je však nutné vidět podporu, kterou může zjišťování přidané hodnoty znamenat pro formativní podobu evaluace ve vlastním vzdělávacím procesu. Zjišťování příspěvku školy k učení žáků a studentů je zároveň důležitým prvkem v posilování poznatkové základny v oblasti pedagogiky a vzdělávání. Tak by mohlo přispět k lepšímu poznání vztahu hodnocení a rozvoje kognitivních i nekognitivních dovedností a v důsledku toho pak napomoci vyrovnat v současnosti nerovný přístup skupin žáků a studentů k výsledkům vzdělávání.